

Сергій МОСОВ
заступник директора з інформаційно-технічного
забезпечення експертизи Державного підприємства
«Українській інститут промислової власності»,
Заслужений діяч науки і техніки України, Лауреат Державної
премії України в галузі науки і техніки,
доктор військових наук, професор

ПАТЕНТНА ЕКСПАНСІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАВОЮВАННЯ ТОВАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: МОВОЮ СТАТИСТИКИ

Сьогодні не має нічого дивного в тому, що різноманітні компанії у всьому світі приділяють велику увагу придбанню та використанню різних видів інтелектуальної власності. Вони вже не можуть без них ефективно функціонувати, а їхня наявність забезпечує значні конкурентні переваги, у зв'язку з чим їх вважають істотними активами.

Як показує аналіз, інтелектуальна власність перетворилася в один зі звичайних важелів регулювання бізнесу, особливо в провідних країнах Європи, Японії і США. Вона впливає також на відношення компаній до розгляду питання про інвестиції в інноваційні проекти або диверсифікацію продукції, вирішення питання злиття компаній або їхнього поглинання, створення промислових об'єднань і спільних підприємств, а також проведення ліцензійної політики.

Таким чином, економіка, що раніше базувалася тільки на бетоні та залізі, під впливом змін у формуванні ринкових відносин на міжнародній арені, поступово замінюється на економіку, засновану на ідеях і знаннях, у рамках якої інтелектуальна власність стає однією з домінуючих цінностей і міцним засобом у конкурентній боротьбі.

Сучасний менеджмент транснаціональних компаній, націлений на конкурентоздатність, піклується, з одного боку, про стратегічне використання інтелектуальної власності та створює середовище для творчого мислення й пошуку необхідних знань для своїх працівників, а з іншого боку, впроваджує у

життя політику патентної експансії для завоювання товарних ринків у інших країнах [1-5].

Так, активно здійснюється процес концентрації виключних прав інтелектуальної власності в портфелях таких світових лідерів, як «Microsoft», «IBM», «Canon», «Samsung», «Sony», «Toshiba», «General Electric» та ін. Щорічно вони, отримуючи близько 1000, а навіть і більше патентів, нарощують свої нематеріальні активи, концентруючи фінансові ресурси, які спрямовуються на подальший розвиток доступних тільки транснаціональним компаніям наукоємних технологій.

При цьому пасивна позиція українських виробників, що буде показано нижче в статті на конкретних прикладах, призводить і вже призвела до втрати ними крупних секторів українських товарних ринків наукоємної продукції.

У монографічній російській праці «Управление исключительными правами (интеллектуальной собственностью, нематериальными активами) в конкурентной борьбе» [1] наведений метод завоювання ринків з боку транснаціональних корпорацій шляхом використання можливостей чинного патентного законодавства країн для отримання виключних прав, застосовуючи для цих цілей новітні інтелектуальні та інформаційні технології придушення конкурентів. Суть його полягає в тому, що дії відбуваються відповідно до добре спланованого сценарію. Спочатку формується міцний портфель патентів, за допомогою якого блокуються науково-технічні розробки конкуруючих фірм (компаній). Потім за результатами науково-дослідних робіт, дослідно-конструкторських робіт формуються міжнародні стандарти та технології ліцензування, у рамках яких має вироблятися уся техніка, що потрапляє на ринок наукоємної продукції. При цьому ще більш істотно обмежуються права інших конкурентів щодо вільного виходу на товарний ринок. Далі здійснюється міцна експансія наукоємної продукції у обрані сектори товарного ринку. У результаті подавляються не тільки розробники наукоємної продукції, але й її виробники, що створює додаткові умови монополізації товарного ринку. Фактично здійснюється трансформація обмеженої монополії в природню (наприклад, ринок комп'ютерної техніки).

Розглянемо ситуацію щодо застосування зазначеного вище методу по відношенню до України з боку компаній (фірм) іноземних країн з метою завоювання її товарного ринку наукоємної продукції.

При проведенні аналізу з урахуванням вимоги наочності представлення результатів, на наш погляд, достатньо обмежитися п'ятирічним періодом надходження заявок на винаходи: 2008-2012 роки. Вихідним джерелом для моніторингу обрано загальнодоступну в мережі Інтернет базу даних «Винаходи».

Загальний розподіл заявок на винаходи від іноземних заявників за основними технічними напрямками протягом 2008-2012 рр. показує, що за напрямом «Електротехніка» динаміка зростання характерна періоду 2008-2010 рр., після чого спостерігалася негативна динаміка (табл. 1). Кількість надходження заявок знизилася у 2011 році в 2,3 рази, а у 2012 році – у 3 рази в порівнянні з 2010 роком. Це свідчить про те, що основні заходи за зазначеним напрямом були зроблені іноземними заявниками у період 2008-2010 рр.

За конкретними показниками досягнення максимуму ситуація дещо відрізняється. Так, максимум для показника «Аудіо-відео техніка» приходить на 2009 рік, показника «Цифровий зв'язок» – на 2010 рік, а показника «Обчислювальна техніка» – на 2008 рік.

Результати аналізу за напрямом «Прилади» свідчать про те, що іноземні заявники активно діють за всіма показниками. За показником «Оптика» максимум приходить на 2011 рік (див. табл. 1), за показником «Вимірювання» – на 2008 рік, за показником «Контроль» – на 2009 рік, за показником «Медична техніка» – на 2008 рік. При цьому слід зазначити, що динаміку подачі заявок за приведеними показниками можна вважати майже стабільною.

Активним напрямом патентування для іноземних заявників залишається напрям «Хімія» за такими показниками, як: «Органічна тонка хімія», «Біотехнологія», «Лікарські препарати», «Харчова хімія», «Хімічна сировина», і «Матеріали, металургія» (див. табл. 1). Позитивна щорічна динаміка спостерігається і за показниками «Біотехнологія», «Хімічна сировина» та

«Харчова хімія». Стабільною залишається динаміка подачі заявок за показниками «Хімічні технології», «Екотехнології», «Макромолекулярна хімія»

Таблиця 1

Розподіл заявок на винаходи від іноземних заявників за основними технічними напрямками протягом 2008-2012 років

Показник	Кількість заявок, одиниць					У % до загальної кількості				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього	2877	2383	2757	2606	2463	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Електротехніка	193	210	450	191	145	6,7	8,8	16,3	7,3	5,9
Електрообладнання, електричні прилади, електроенергія	61	35	38	45	64	31,6	16,7	8,4	23,6	44,1
Аудіо-відео техніка	8	12	9	9	4	4,1	5,7	2,0	4,7	2,8
Телекомунікації	18	55	31	10	6	9,3	26,2	6,9	5,2	4,1
Цифровий зв'язок	70	80	338	97	39	36,3	38,1	75,1	50,8	26,9
Основні способи зв'язку	3	5	8	0	2	1,6	2,4	1,8	0,0	1,4
Обчислювальна техніка	22	14	18	16	19	11,4	6,7	4,0	8,4	13,1
Інформаційні технології для управлінських цілей	7	3	6	8	8	3,6	1,4	1,3	4,2	5,5
Напівпровідники	4	6	2	6	3	2,1	2,9	0,4	3,1	2,1
Прилади	150	97	123	112	88	5,2	4,1	4,5	4,3	3,6
Оптика	6	4	8	15	3	4,0	4,1	6,5	13,4	2,7
Вимірювання	46	20	33	24	28	30,7	20,6	26,8	21,4	25,0
Контроль	12	13	8	9	10	8,0	13,4	6,5	8,0	8,9
Медична техніка	86	60	74	64	47	57,3	61,9	60,2	57,1	42,0
Хімія	1767	1455	1545	1632	1537	61,4	61,1	56,0	62,6	62,4
Органічна тонка хімія	578	470	521	458	375	32,7	32,3	33,7	28,1	15,2
Біотехнологія	178	141	161	177	199	10,1	9,7	10,4	10,8	8,1
Лікарські препарати	394	308	276	349	341	22,3	21,2	17,9	21,4	13,8
Макромолекулярна хімія	35	30	27	44	26	2,0	2,1	1,7	2,7	1,1
Харчова хімія	67	59	75	113	104	3,8	4,1	4,9	6,9	4,2
Хімічна сировина	193	197	210	232	243	10,9	13,5	13,6	14,2	9,9
Матеріали, металургія	184	117	128	148	109	10,4	8,0	8,3	9,1	4,4
Способи обробки поверхні, покривання	41	44	37	31	33	2,3	3,0	2,4	1,9	1,3
Мікроструктурні та	1	1	0	0	0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0

нанотехнології										
Хімічні технології	67	62	86	58	82	3,8	4,3	5,6	3,6	3,3
Екотехнології	29	26	24	22	25	1,6	1,8	1,6	1,3	1,0
Машинобудування	515	423	398	430	444	17,9	17,8	14,4	16,5	18,0
Маніпулювання, транспортування тощо	118	71	105	94	120	4,1	3,0	3,8	3,6	4,9
Металорізальні верстати	63	64	50	59	45	2,2	2,7	1,8	2,3	1,8
Двигуни, насоси, турбіни	55	44	38	43	54	1,9	1,8	1,4	1,7	2,2
Ткацькі верстати та папероробні машини	32	26	21	18	31	1,1	1,1	0,8	0,7	1,3
Інші спеціальні машини	119	101	85	80	91	4,1	4,2	3,1	3,1	3,7
Термічне виробництво та прилади	41	32	38	64	40	1,4	1,3	1,4	2,5	1,6
Механічні деталі	46	37	39	36	33	1,6	1,6	1,4	1,4	1,3
Транспорт	41	48	22	36	30	1,4	2,0	0,8	1,4	1,2
Інші галузі	192	157	200	184	176	6,7	6,6	7,3	7,1	7,1
Меблі, ігри	18	16	26	24	21	9,4	10,2	13,0	13,0	11,9
Інші споживчі товари	50	54	67	73	79	26,0	34,4	33,5	39,7	44,9
Будівництво	124	87	107	87	76	64,6	55,4	53,5	47,3	43,2
Інші та некласифіковані	60	41	41	57	73	2,1	1,7	1,5	2,2	3,0

та «Лікарські препарати».

Найбільша кількість заявок від іноземних заявників спостерігається за показниками «Органічна тонка хімія» (2008 – 578; 2009 – 470; 2010 – 521; 2011 – 458; 2012 – 375), «Біотехнологія» (2008 – 178; 2009 – 141; 2010 – 161; 2011 – 177; 2012 – 199), «Лікарські препарати» (2008 – 394; 2009 – 308; 2010 – 276; 2011 – 349; 2012 – 341) і «Хімічна сировина» (2008 – 193; 2009 – 197; 2010 – 210; 2011 – 232; 2012 – 243).

Цікавим є напрям «Машинобудування» (див. табл. 1), особливо за показниками «Маніпулювання, транспортування тощо» та «Інші спеціальні машини». При цьому слід звернути увагу на щорічну стабільність подачі заявок іноземцями за показниками «Металорізальні верстати», «Двигуни,

насоси, турбіни», «Ткацькі верстати та переробні машини», «Термічне виробництво та прилади», «Механічні деталі» та «Транспорт».

Характеризується стабільністю подачі заявок з боку іноземних заявників напрям патентування «Інші галузі». Максимальна активність патентування у зазначеному напрямку спостерігалася за показником «Будівництво» у 2008 році – 124 заявки.

Для проведення об'єктивного аналізу в табл. 2 наведені дані про розподіл заявок на винаходи від національних заявників. Порівняння, наприклад, за показником «Цифровий зв'язок» свідчить про втрату цього сектору ринку для українських виробників. Схожа ситуація склалася і за показниками «Органічна тонка хімія», «Біотехнологія» і «Лікарські препарати». Кількість заявок від іноземних заявників щорічно перевищує кількість заявок від національних заявників у 4÷10 разів.

Переважною залишається позиція іноземних заявників і за показником «Ткацькі верстати та переробні машини», особливо у 2009 році, коли кількість іноземних заявок перевищила кількість національних більше ніж у 3 рази.

Таблиця 2

Розподіл заявок на винаходи від національних заявників за основними технічними напрямками протягом 2008–2012 років

Показник	Кількість заявок, одиниць					У % до загальної кількості				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього	2809	2429	2553	2641	2478	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Електротехніка	226	238	245	236	275	8,0	8,5	8,7	8,4	11,1
Електрообладнання, електричні прилади, електроенергія	119	131	129	143	149	52,7	55,0	52,7	60,6	54,2
Аудіо-відео техніка	14	11	12	8	9	6,2	4,6	4,9	3,4	3,8
Телекомунікації	23	21	25	19	24	10,2	8,8	10,2	8,1	10,2
Цифровий зв'язок	5	4	5	0	8	2,2	1,7	2,0	0,0	3,4
Основні способи зв'язку	17	21	16	18	17	7,5	8,8	6,5	7,6	7,2
Обчислювальна техніка	31	23	34	32	41	13,7	9,7	13,9	13,6	17,4
Інформаційні технології для управлінських цілей	3	4	2	4	7	1,3	1,7	0,8	1,7	3,0
Напівпровідники	14	23	22	12	20	6,2	9,7	9,0	5,1	8,5

Прилади	435	355	402	432	427	15,5	14,6	15,7	16,4	17,2
Оптика	16	16	5	19	19	3,7	4,5	1,2	4,4	4,4
Вимірювання	218	182	198	208	217	50,1	51,3	49,3	48,1	50,8
Контроль	36	25	27	26	29	8,3	7,0	6,7	6,0	6,8
Медична техніка	165	132	172	179	162	37,9	37,2	42,8	41,4	37,9
Хімія	897	760	820	750	728	31,9	31,3	32,1	28,4	29,4
Органічна тонка хімія	56	39	51	60	66	6,2	5,1	6,2	8,0	9,1
Біотехнологія	39	31	31	20	19	4,3	4,1	3,8	2,7	2,6
Лікарські препарати	97	106	125	95	76	10,8	13,9	15,2	12,7	10,4
Макромолекулярна хімія	23	16	33	17	11	2,6	2,1	4,0	2,3	1,5
Харчова хімія	67	57	75	76	118	7,5	7,5	9,1	10,1	16,2
Хімічна сировина	78	83	88	98	62	8,7	10,9	10,7	13,1	8,5
Матеріали, металургія	314	233	201	179	188	35,0	30,7	24,5	23,9	25,8
Способи обробки поверхні, покривання	52	33	56	41	30	5,8	4,3	6,8	5,5	4,1
Мікроструктурні та нанотехнології	0	1	2	4	0	0,0	0,1	0,2	0,5	0,0
Хімічні технології	103	76	77	97	89	11,5	10,0	9,4	12,9	12,2
Екотехнології	68	85	81	63	69	7,6	11,2	9,9	8,4	9,5
Машинобудування	814	672	680	812	667	29,0	27,7	26,6	30,7	26,9
Маніпулювання, транспортування, вантажні операції	61	38	52	63	52	7,5	5,7	7,6	7,8	7,8
Металорізальні верстати	120	79	87	98	98	14,7	11,8	12,8	12,1	14,7
Двигуни, насоси, турбіни	174	168	149	156	125	21,4	25,0	21,9	19,2	18,7
Ткацькі верстати та папероробні машини	17	8	12	13	22	2,1	1,2	1,8	1,6	3,3
Інші спеціальні машини	150	162	146	233	172	18,4	24,1	21,5	28,7	25,8
Термічне виробництво та прилади	103	83	96	72	54	12,7	12,4	14,1	8,9	8,1
Механічні деталі	75	55	48	70	50	9,2	8,2	7,1	8,6	7,5
Транспорт	114	79	90	107	94	14,0	11,8	13,2	13,2	14,1
Інші галузі	211	224	204	234	214	7,5	9,2	8,0	8,9	8,6
Меблі, ігри	21	22	21	32	20	10,0	9,8	10,3	9,3	9,3
Інші споживчі товари	29	25	25	35	24	13,7	11,2	12,3	11,2	11,2
Будівництво	161	177	158	167	170	76,3	79,0	77,5	79,4	79,4
Некласифіковані	226	180	202	177	167	8,0	7,4	7,9	6,7	6,7

Для наочності інформації та зручності проведення порівняльного аналізу читачами у табл. 3 наведені дані щодо співвідношення заявок від національних та іноземних заявників у розподілі за технічними напрямками у період 2008-2012 років.

Наведення інформації щодо заявок на винаходи у такій спосіб дозволяє побачити читачам існуючу ситуацію з патентною експансією за різними

показниками у відсотковому відношенні до загальної кількості поданих заявок з боку іноземних і національних заявників.

Таблиця 3

Співвідношення заявок на винаходи від національних та іноземних заявників у розподілі за технічними напрямками протягом 2008-2012 років

Показник	Кількість заявок від іноземних заявників,		Кількість заявок від національних заявників	
	одиниць	%	одиниць	%
1	2	3	4	5
Усього	13086	100,0	12910	100,0
Електротехніка	1189	9,1	1220	9,5
Електрообладнання, електричні прилади, електроенергія	243	20,4	671	55,0
Аудіо-відео техніка	42	3,5	54	4,4
Телекомунікації	120	10,1	112	9,2
Цифровий зв'язок	624	52,5	22	1,8
Основні способи зв'язку	18	1,5	89	7,3
Обчислювальна техніка	89	7,5	161	13,2
Інформаційні технології для управлінських цілей	32	2,7	20	1,6
Напівпровідники	21	1,8	91	7,5
Прилади	570	4,4	2051	15,9
Оптика	36	6,3	75	3,7
Вимірювання	151	26,5	1023	49,9
Контроль	52	9,1	143	7,0
Медична техніка	331	58,1	810	39,5
Хімія	7936	60,6	3955	30,6
Органічна тонка хімія	2402	30,3	272	6,9
Біотехнологія	856	10,8	140	3,5
Лікарські препарати	1668	21,0	499	12,6
Макромолекулярна хімія	162	2,0	100	2,5
Харчова хімія	418	5,3	393	9,9
Хімічна сировина	1075	13,5	409	10,3
Матеріали, металургія	686	8,6	1115	28,2
Способи обробки поверхні, покривання	186	2,3	212	5,4
Мікроструктурні та нанотехнології	2	0,0	7	0,2
Хімічні технології	355	4,5	442	11,2
Екотехнології	126	1,6	366	9,3
Машинобудування	2210	16,9	3645	28,2

Маніпулювання, транспортування тощо	508	23,0	266	7,3
Металорізальні верстати	281	12,7	482	13,2
Двигуни, насоси, турбіни	234	10,6	772	21,2
Ткацькі верстати та папероробні машини	128	5,8	72	2,0
Інші спеціальні машини	476	21,5	863	23,7
Термічне виробництво та прилади	215	9,7	408	11,2
Механічні деталі	191	8,6	298	8,2
Транспорт	177	8,0	484	13,3
Інші галузі	909	6,9	1087	8,4
Меблі, ігри	105	11,6	116	10,7
Інші споживчі товари	323	35,5	138	12,7
Будівництво	481	52,9	833	76,6
Інші та некласифіковані	272	2,1	952	7,4

Більш наглядно ситуацію з пріоритетами розподілу заявок на винаходи від іноземних і національних заявників за технічними напрямками у період 2008-2012 років характеризують рис.1 і рис.2.

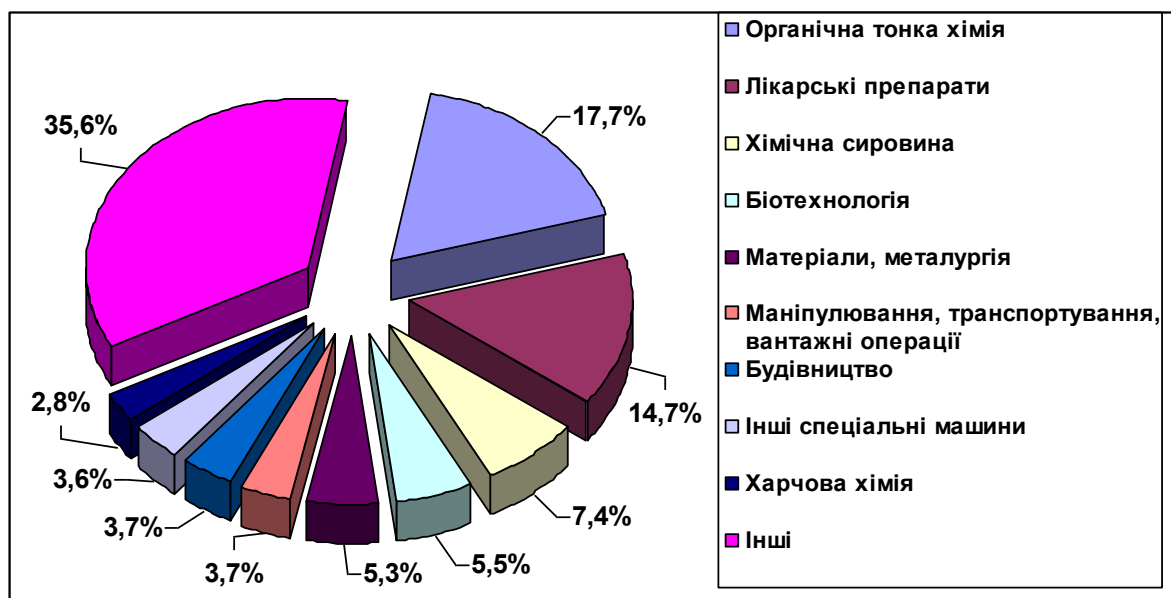

Рис. 1. Пріоритети розподілу заявок на винаходи від іноземних заявників за технічними напрямками у 2008-2012 роках

Порівняння діаграм показує, що пріоритети розподілу заявок на винаходи від іноземних заявників за технічними напрямками відрізнялися від пріоритетів національних заявників.

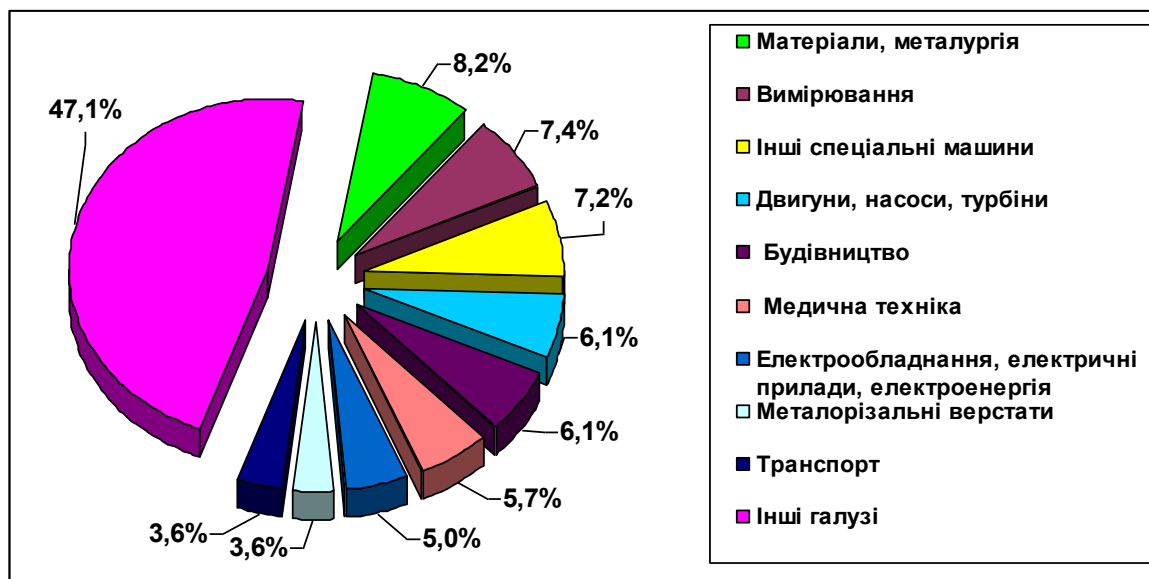

Рис. 2. Пріоритети розподілу заявок на винаходи від національних заявників за технічними напрямками у 2008-2012 роках

Так, національні заявники переважно подавали заявки на винахід за такими показниками, як: «Матеріали, металургія», «Вимірювання», «Інші спеціальні машини», «Двигуни насоси, турбіни», «Будівництво», «Медична техніка».

Натомість, іноземні заявники надавали перевагу за такими показниками: «Органічна тонка хімія», «Лікарські препарати», «Матеріали, металургія», «Хімічна сировина», «Біотехнологія».

Цікавими є розподіл іноземних країн-лідерів, заявники яких подавали заявки на винаходи протягом 2008-2012 років (рис.3), та динаміка надходження заявок (рис. 4). Лідерами стали заявники із США та Німеччини. Активну позицію в патентовані винаходів займали такі країни, як Швейцарія і Франція. Майже однакоvu активність на українському патентному полі виявили Російська Федерація, Японія, Велика Британія, Нідерланди, Швеція, Бельгія та Італія. У межах двох відсотків знаходяться Данія і Австрія.

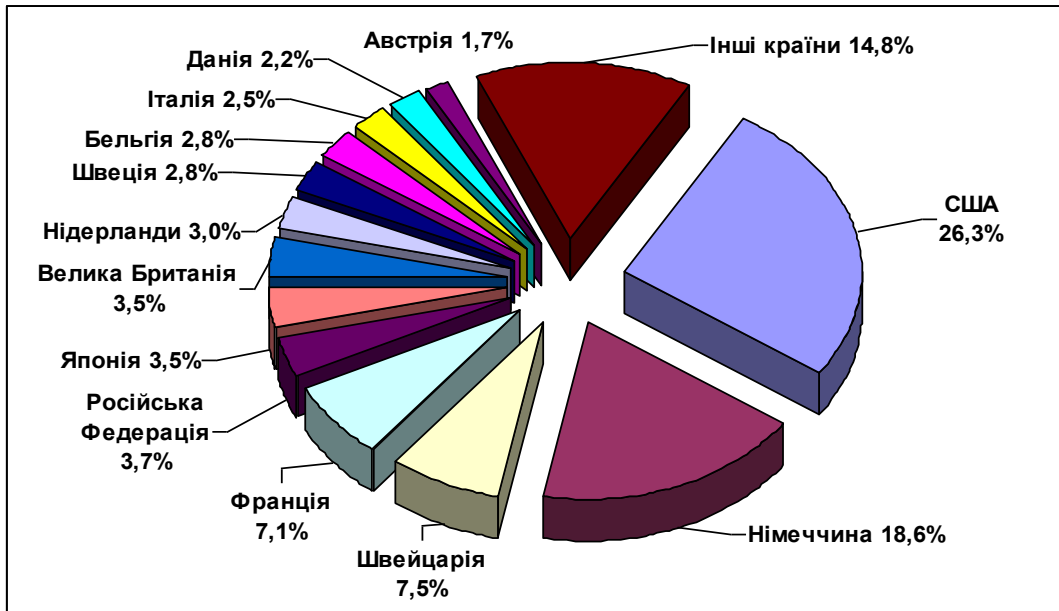

Рис. 3. Розподіл іноземних країн-лідерів у поданні заявок на винаходи протягом 2008-2012 років

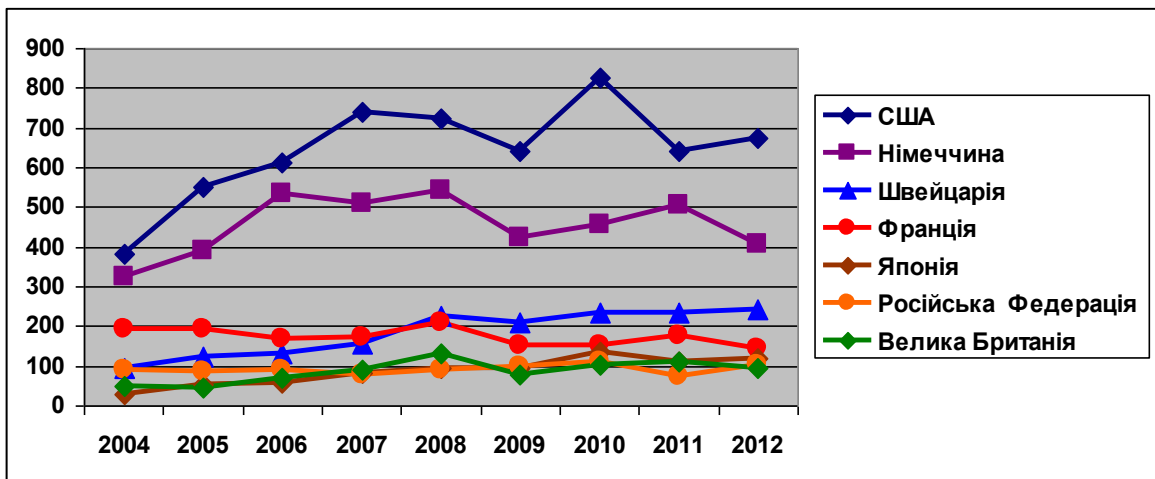

Рис. 4. Динаміка надходження заявок на винаходи від іноземних заявників із країн-лідерів

Особливістю періоду (2004-2008 рр.) стало падіння винахідницької активності національних заявників і збільшення патентної експансії з боку іноземних заявників, що добре ілюструється рис. 5. Протягом 2009 року активність як іноземних, так і національних заявників падала, що було обумовлено економічною кризою. Протягом 2010 року спостерігалась позитивна динаміка з боку іноземних і національних заявників. У 2011 році позитивна динаміка у національних заявників зберігалась, чого не можна

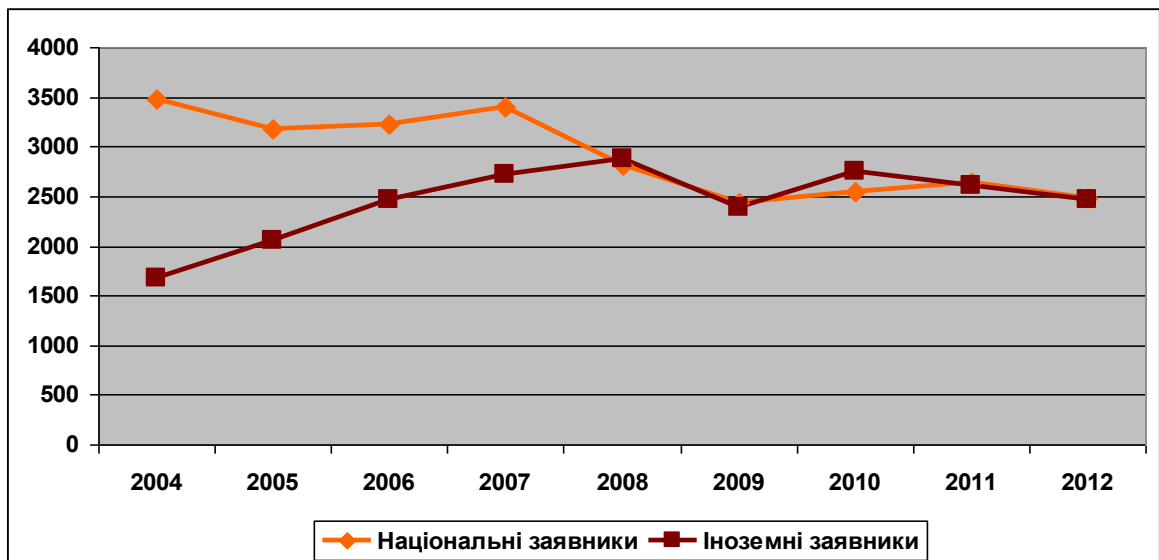

Рис. 5. Динаміка надходження заявок на винаходи від національних та іноземних заявників

сказати про активність іноземних заявників. Падіння активності іноземних заявників протягом 2011-2012 років можна пояснити розвитком фінансової кризи в Європі. Зменшення активності національних заявників можна пояснити тільки зменшенням інтересу з боку виробників до пошуку інноваційних рішень і патентуванню винаходів.

Проведений аналіз активності іноземних заявників на патентному полі України не можна вважати закінченим. Залишається визначити основних гравців зі складу іноземних компаній, які діють на товарному ринку України, обмежуючи існуючі та майбутні сектори цього ринку для національного товаровиробника.

Патентна активність іноземних компаній спрямована на патентне блокування у першу чергу перспективних українських науково-технічних розробок. Такими є особливості сучасної конкурентної боротьби крупних компаній на світових товарних ринках.

До списку іноземних компаній (фірм) з найвищою винахідницькою активністю включено 29 компаній (табл. 4-6) із таких країн, як: США, Німеччина, Швейцарія, Швеція, Франція, Бельгія, Велика Британія, Австрія, Японія і Данія.

**Перелік іноземних підприємств з найвищою винахідницькою активністю
у 2008-2012 роках**

1	Назва підприємства	Країна	Кількість заявок					Усього
			2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	QUALCOMM INCORPORATED (US)	США	75	123	331	107	35	671
2.	BASF SE (DE)	Німеччина	82	54	62	48	43	289
3.	ASTRAZENECA AB (SE)	Швеція	58	50	50	26	7	191
4.	NESTEC S.A. (CH)	Швейцарія	11	23	41	59	26	160
5.	BAYER CROPSCIENCE AG (DE)	Німеччина	36	36	35	28	15	150
6.	SYNGENTA PARTICIPATIONS AG (CH)	Швейцарія	24	32	36	29	28	149
7.	SMS SIEMAG AG (DE)	Німеччина	38	31	25	42	5	141
8.	BOEHRINGER INGELHEIM INTERNATIONAL GMBH (DE)	Німеччина	33	19	21	41	21	135
9.	SANOFI-AVENTIS (FR)	Франція	28	26	24	29	22	129
10.	PHILIP MORRIS PRODUCTS S.A. (CH)	Швейцарія	17	23	26	14	50	130
11.	NOVARTIS AG (CH)	Швейцарія	36	22	30	22	18	128
12.	JANSSEN PHARMACEUTICA NV (BE)	Бельгія	36	33	19	14	15	117
13.	E. I. DU PONT DE NEMOURS AND COMPANY (US)	США	24	11	24	21	21	101
14.	THYSSENKRUPP UHDE GmbH	Німеччина	7	6	28	32	25	98
15.	WYETH (US)	США	65	13	13	3	2	96
16.	DOW AGROSCIENCES LLC (US)	США	2	3	6	19	66	96
17.	DEERE & COMPANY (US)	США	25	25	15	14	14	93
18.	F. HOFFMANN-LA ROCHE AG (CH)	Швейцарія	21	16	9	17	24	87
19.	BRITISH AMERICAN TOBACCO INVESTMENTS) LIMITED (GB)	Велика Британія	4	11	18	26	24	83
20.	UNI-CHARM CORPORATION (JP)	Японія	9	13	33	18	4	77
21.	TAKEDA PHARMACEUTICAL COMPANY LIMITED (JP)	Японія	10	19	16	15	11	71
22.	GLAXO GROUP LIMITED (GB)	Велика Британія	30	12	11	9	8	70
23.	LES LABORATOIRES SERVIER (FR)	Франція	17	18	12	7	15	69
24.	ELI LILLY AND COMPANY (US)	США	14	11	12	20	11	68
25.	GENENTECH, INC. (US)	США	11	18	10	15	9	63
26.	SIEMENS AKTIENGESELLSCHAFT (DE)	Німеччина	21	11	4	18	9	63
27.	SIEMENS VAI METALS TECHNOLOGIES GMBH (AT)	Австрія	16	11	10	15	10	62
28.	ABBOTT LABORATORIES (US)	США	10	9	14	15	14	62

29.	H. LUNDBECK A/S (DK)	Данія	11	13	15	11	7	57
-----	----------------------	-------	----	----	----	----	---	----

Таблиця 5

Іноземні підприємства з найвищою винахідницькою активністю (розподіл – за технічними напрямками)

Назва підприємства	Всього заявок	З них у відповідній галузі	%
1	2	3	4
ЕЛЕКТРОТЕХНІКА			
QUALCOMM INCORPORATED (US)	671	648	96,6
SIEMENS AKTIENGESELLSCHAFT (DE)	63	25	39,7
ХІМІЯ			
BASF SE (DE)	289	286	99,0
ASTRAZENECA AB (SE)	191	188	98,4
NESTEC S.A. (CH)	160	120	75,0
BAYER CROPSCIENCE AG (DE)	150	146	97,3
SYNGENTA PARTICIPATIONS AG (CH)	149	143	96,0
SMS SIEMAG AG (DE)	141	56	39,7
BOEHRINGER INGELHEIM INTERNATIONAL GMBH (DE)	135	123	91,1
SANOFI-AVENTIS (FR)	129	110	85,3
NOVARTIS AG (CH)	128	128	100,0
JANSSEN PHARMACEUTICA NV (BE)	117	116	99,1
E. I. DU PONT DE NEMOURS AND COMPANY (US)	101	85	84,2
THYSSENKRUPP UHDE GmbH	98	85	86,7
WYETH (US)	96	91	94,8
DOW AGROSCIENCES LLC (US)	96	92	95,8
F. HOFFMANN-LA ROCHE AG (CH)	87	87	100,0
SIEMENS VAI METALS TECHNOLOGIES GMBH (AT)	62	34	54,8
TAKEDA PHARMACEUTICAL COMPANY LIMITED (JP)	71	71	100,0
GLAXO GROUP LIMITED (GB)	70	70	100,0
LES LABORATOIRES SERVIER (FR)	69	69	100,0
ELI LILLY AND COMPANY (US)	68	66	97,1
GENENTECH, INC. (US)	63	63	100,0
ABBOTT LABORATORIES (US)	62	62	100,0
H. LUNDBECK A/S (DK)	57	56	98,2
МАШИНОБУДУВАННЯ			
SMS SIEMAG AG (DE)	141	81	57,4
PHILIP MORRIS PRODUCTS S.A. (CH)	130	46	35,4
DEERE & COMPANY (US)	93	89	95,7
SIEMENS AKTIENGESELLSCHAFT (DE)	63	27	42,9

SIEMENS VAI METALS TECHNOLOGIES GMBH (AT)	62	19	30,6
ІНШІ СПОЖИВЧІ ТОВАРИ			
PHILIP MORRIS PRODUCTS S.A. (CH)	130	70	53,8
BRITISH AMERICAN TOBACCO (INVESTMENTS) LIMITED (GB)	83	58	69,9
UNI-CHARM CORPORATION (JP)	77	77	100,0

Таблиця 6

Іноземні підприємства з найвищою винахідницькою активністю (розподіл – за технічними напрямками)

Назва підприємства	Кількість заявок					
	Усього	Електро-техніка	Прилади	Хімія	Машино-будування	Інші
1	2	3	4	5	6	7
QUALCOMM INCORPORATED (US)	671	648	6			17
ASTRAZENECA AB (SE)	191		1	188	2	
BASF SE (DE)	289			286		3
BAYER CROPSCIENCE AG (DE)	150		1	146	1	2
NESTEC S.A. (CH)	160		1	120	15	24
SYNGENTA PARTICIPATIONS AG (CH)	149			143	1	5
BOEHRINGER INGELHEIM INTERNATIONAL GMBH (DE)	135		9	123		3
PHILIP MORRIS PRODUCTS S.A. (CH)	130	3	3	8	46	70
SANOFI-AVENTIS (FR)	129		10	110		9
NOVARTIS AG (CH)	128			128		
SMS SIEMAG AG (DE)	141	2	1	56	81	1
JANSSEN PHARMACEUTICA NV (BE)	117		1	116		
E. I. DU PONT DE NEMOURS AND COMPANY (US)	101	1		85	3	12
WYETH (US)	96		2	91		3
DOW AGROSCIENCES LLC (US)	96	1		92	1	2
DEERE & COMPANY (US)	93	1	1	2	89	
F. HOFFMANN-LA ROCHE AG (CH)	87			87		
BRITISH AMERICAN TOBACCO (INVESTMENTS) LIMITED (GB)	83		3	2	20	58
SIEMENS VAI METALS TECHNOLOGIES GMBH (AT)	62			34	19	9
TAKEDA PHARMACEUTICAL COMPANY LIMITED (JP)	71			71		
GLAXO GROUP LIMITED (GB)	70			70		

ELI LILLY AND COMPANY (US)	68		2	66		
LES LABORATOIRES SERVIER (FR)	69			69		
ABBOTT LABORATORIES (US)	62			62		
GENENTECH, INC. (US)	63			63		
SIEMENS AKTIENGESELLSCHAFT (DE)	63	25	1	8	27	2
H. LUNDBECK A/S (DK)	57			56		1
THYSSENKRUPP UHDE GmbH	98			85	10	3
UNI-CHARM CORPORATION (JP)	77					77

Найбільш активним гравцем на патентному полі України є американська компанія Qualcomm Inc. (див. табл. 5), яка є світовим лідером стандарту 3G і мобільного зв'язку нового покоління технологій. Qualcomm Inc. зробила собі ім'я у сфері бездротового зв'язку завдяки піонерським розробкам і комерційним застосуванням технології CDMA. На теперішній час займає лідируючі позиції у світі з розвитку CDMA2000 і WCDMA – двох найбільш поширених стандартів 3G. За напрямом «Електротехніка» компанією було подано 648 (96,6%) заявок на винаходи, максимальна кількість яких прийшла на 2010 рік. Компанія стала єдиним лідером за кількістю поданих заявок на винаходи за вказаним напрямом у період 2008-2012 рр.

Відомий німецький транснаціональний концерн Siemens Aktiengesellschaft за напрямом «Електротехніка» посів друге місце за кількістю поданих заявок на винаходи – 25 шт. (39,7%). Концерн здійснює свою діяльність у галузі електротехніки, електроніки, енергетичного обладнання, транспорту, медичного обладнання та світлотехніки, а також спеціалізованих послуг у різних галузях промисловості, транспорту і зв'язку. Активність у поданні заявок припадає на 2008 і 2011 роки.

Напрямок патентування «Хімія» є дуже привабливим для іноземних компаній. За цим напрямом у період 2008-2012 рр. подавало заявки на винахід 22 іноземні компанії. Лідирує серед них німецький хімічний концерн BASF SE з 286 (99 %) поданими заявками. Концерн є найбільшою у світі компанією хімічного спрямування і виробляє широкий спектр продуктів: пластик, фарбу, косметику, харчові добавки, технічні та будівельні хімікати, засоби

агрохімічного захисту рослин тощо. BASF SE здійснює свою діяльність і в напрямі добування газу та нафти.

Шість іноземних компаній за кількістю поданих заявок (див. табл. 5) перевищили бар'єр у 120 заявок: AstraZeneca AB – 188 (98,4%); Bayer CropScience AG – 146 (97,3%); SYNGENTA PARTICIPATIONS AG – 143 (96%); Nestec S.A. – 120 (75%); Boehringer Ingelheim International GmbH – 123 (91,1); Novartis AG – 128 (100%).

Особливий інтерес іноземних компаній у напрямку «Хімія» зосереджувався (див. табл. 3) за такими показниками, як: «Органічна тонка хімія» – 2402 заявки; «Лікарські препарати» – 1668 заявок; «Хімічна сировина» – 1075 заявок; «Біотехнологія» – 896 заявок; «Матеріали, металургія» – 686 заявок; «Харчова хімія» – 418 заявок; «Хімічні технології» – 355 заявок.

Активізація процесу патентування спостерігалася за показниками: «Макромолекулярна хімія» – 162 заявки; «Спосіб обробки поверхні, покривання» – 186 заявок; «Екотехнології» – 126 заявок.

За напрямом «Машинобудування» (див. табл. 5) лідирували дві іноземні компанії, які перевищили бар'єр у 80 заявок. Такими є компанії Deere & Company – 89 (95,7%) і SMS Siemag AG – 81 (57,4%). Deere & Company – американська компанія, що виробляє сільськогосподарську, будівельну та лісопромислову техніку і є найбільшим у світі виробником сільськогосподарської техніки. SMS Siemag AG відноситься до об'єднання підприємств SMS GmbH і являє собою групу підприємств з міжнародне орієнтованою виробничою діяльністю, що пов'язана з випуском станків і обладнання для обробки сталі та кольорових металів.

Для повного розуміння ситуації з патентною експансією на товарних ринках України читачеві рекомендується, крім з'ясування результатів кількісного аналізу ретроспективи, дослідити зміст заявок, що подавалися у період 2008-2012 роки, з метою розуміння меж і напрямків зазіхань іноземних компаній. Особливо цікавим це буде для суб'єктів господарювання, які не достатньо усвідомлюють значимість такого способу дій, як патентна експансія з боку іноземних компаній.

Які можна очкувати наслідки від патентної експансії для українських суб'єктів господарювання, особливо в напрямку створення наукоємної продукції? Максимально можливий варіант розвитку подій – патентні війни вітчизняних виробників та іноземних компаній у конкурентній боротьбі за товарний ринок України. У цьому випадку треба віртуозно володіти стратегією, способами та мистецтвом ведення таких війн.

На теперішній час початок патентних війн в Україні ще мало ймовірний. Це можна пояснити як результатами аналізу наведеної в статті статистики, так і небажанням українських виробників брати активну участь у конкурентній боротьбі на інтелектуальному ринку за різними причинами, особливо, економічними. Ведення такої боротьби вимагає наявності значних фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання, висококваліфікованих вчених із пріоритетних галузей науки і техніки, значних інвестицій у фундаментальні, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, а також реальних сил і можливості ведення конкуренції в пріоритетних галузях із провідними іноземними компаніями.

При цьому слід додати, що значний прошарок керівників українських підприємств не достатньо розуміють, що високу конкурентоздатність продукції, яка виготовляється підприємствами, можна забезпечити тільки використанням у ній технічних рішень, що мають високий винахідницький рівень. Захист таких технічних рішень патентами дозволяє не тільки закріпити цей рівень, але і за наявності відповідних умов заявити у мінімальному варіанті про контроль, а в максимальному варіанті – про монополізацію крупного сектору українського товарного ринку і тим самим здійснити міцний вплив на іноземних конкурентів. Дійсно такий наступ на конкуруючі компанії може стати початком патентної війни за контроль над крупними секторами товарного ринку.

Підводячи підсумок, слід звернути увагу на те, що українським суб'єктам господарювання треба активно створювати нову ідеологію поведінки на товарному ринку України, яка має базуватися не на частковому і випадковому патентуванні окремих технічних рішень, а на цілеспрямованому патентуванні

нових технічних рішень на системних засадах. Саме застосування такої ідеології дозволить створити міцні засади і важелі в конкурентній боротьбі на товарному ринку, особливо наукоємних технологій. Іншого шляху поки ще не знайдено, особливо в умовах існування постіндустріальних суспільств.

Використанні джерела

1. Мокрышев В.В. Управление исключительными правами (интеллектуальной собственностью, нематериальными активами) в конкурентной борьбе / В.В. Мокрышев, В.М. Алдошин). – М.: ИНИЦ Роспатента, 2002. – 212 с.

2. Полторак А. Основы интеллектуальной собственности / А. Полторак, П. Лернер; пер. с англ. А.А. Рабянца. – М.: Издат. дом «Вильямс», 2004. – 208 с.

3. Мосов С. Формування інтелектуальних активів – наша опора в третьому тисячолітті / С. Мосов // Дзеркало тижня. – 2005. – №30. – С.11.

4. Супрун В.А. Интеллектуальный капитал: Главный фактор конкурентоспособности экономики в XXI веке / В.А. Супрун. – [2-е изд.]. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 192 с.

5. Мосов С.П. Можливості використання патентної інформації для ведення конкурентної розвідки / С.П. Мосов, О.В. Васильєв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uipv.org/ua/Mosov_Vasyliiev_080413.